

ВАСПИТНИ ХУМОР У ЈЕЖЕВОЈ КУЋИ БРАНКА ЂОПИЋА**Бојана Ранковић****Бела Црква**

***Апстракт:** Овај рад испитује како се хумор и збиља рефлектују кроз збирке приповедака Бранка Ђопића и то првасходно у карактеризацији ликова у песничком језику, али и на нивоу укупне структуре и дубинских значења појединих приповедака. Посебна пажња посвећује се указивању на слојевитост и разуђеност ових веза, које се крећу од преузимања обрасца усмене књижевности, преко њихове индивидуалне, најчешће народијске и хуморне ресемантизације, до пуне инверзије поступака. Показује се да Ђопићеве везе са усменом књижевношћу и културом нису епигонске и да се у њиховој сложености и разноврсности испољава, пре свега, стваралачка индивидуалност писца коју успоставља естетски и значењски продуктиван дијалог са културом властитог народа. Указује се на значење хумора које се кроз песничко исказивање преносе до читаоца и буди у њему најлепша осећања, утичу на његово расуђивање и схватање.*

***Кључне речи:** хумор, збиља, књижевност, култура, песник.*

Дефиниција и карактеристике хумора

Историјски, хумор је добио име према истоименој и одговарајућој латинској речи „хумор“ која је првобитно у свом оригиналном значењу, употребљавана у смислу „влага, течност, сок“ пошто се, према схватању и веровању старијих лекара, мислило да душевно и телесно расположење човека зависи од врсте течности која преовлађује у телу неке особе. Првобитно у средњовековној медицини, а потом и у периоду ренесансе, ова реч је била ознака за четири телесне течности у људском организму (крв, жуч, флегму или слуз, меланхолију или црну жуч).

У најстаријим временима било је устаљено веровање да свако нарушавање хармоније телесних сокова и превага једног од хумора представља знак или узрок болести, чак и подлогу за настраности. Тако су се уз помоћ хумора, поред физиолошких, одређивале психолошке и патолошке карактеристике личности: особине, диспозиције, способности, морал и темперамент. Веровало се, у складу са хришћанском индоктринацијом, да нико осим Исуса Христа не поседује потпуно и савршено избалансирана четири хумора. У зависности од тога који од хумора преовлађује у телу, личност је сврставана у једну од четири категорије: код „сангвиника“ је крв хумор који има превласт, код „флегматика“ флегма или слуз, код „колерика“ жуч, а код „меланхолика“ црна жуч или меланхолија. Ови латински називи су и данас општеприхваћени и користе се како би означили одређене људске темпераменте.

Касније је реч хумор добијала нова значења у смислу душевног расположења уопште, односно још ширем смислу „промене расположења“.

Данас се садржај термина „хумор“ још више обогатио, тако да га је још теже одредити. Међутим, он се приближно може дефинисати као једна врста прерађивања оног дијела стварности

коју ми називамо збиљом. То се прерађивање најчешће се остварује на умјетнички начин, помоћу одређених симбола, а да притом ово прерађивање није по своме карактеру страшно нити трагично.¹ Тачније речено његова је суштина естетски доживљај комичног. Симболи који се користе при прерађивању могу бити: слике, цртежи, покрети, звуци и слично.

Оваква дефиниција хумора сугерише потребу да се обрати пажња на психолошку разлику између таквих естетских доживљаја и категорија, као што је категорија трагичног, на једној и комичног, на другој страни. То нарочито због чињенице што елеменат трагичног може у извесној мери бити присутан у неким врстама хумора, мада је и он тамо увек од другостепеног значаја. Такав је случај са такозваним „црним хумором“. Извесних елемената црног хумора има у неким врстама сатире, нарочито књижевне као и карикатурама.

Могло би се рећи да суштину разлике између комичног и трагичног чине социјално-психолошки и естетски доживљаји који, на једној страни, произилазе из става људи према одређеним садржајима, а на другој страни су истовремено и манифестација таквог става. У ствари, основу доживљаја трагичног сачињава саосећање према оним особама које доживљавају трагедију, док основу комичног сачињава доминирање социјално-психолошког доживљаја надмоћности или супериорности над особама и садржајима којима се човек подсмева. Тако је о осећању и доживљају комичног писао још и Аристотел у свом познатом делу „Поетика“, истичући да је узрок појава комичног карактера унутрашњи несклад, одсуство хармоније и склада међу стварима и догађајима, односно међу њиховим елементима. То нарочито важи уколико је тај несклад везан са човеком, уколико је сам човек творац или узрок таквог несклада (рецимо, ми се не смејемо ружно обојеној или направљеној кући, већ човеку, архитекти и другим људима који су такву творевину извели).

Битно је за доживљај комичног да је он претежно пријатан по својој афективној интонацији, док је за доживљаје страшног и трагичног карактера карактеристично претежно непријатно, болно и, чак, разарајуће доживљавање. Утисак трагичног био би дубљи када би читаоци пренели све своје симпатије и саосећања.

Због тога се сматра да у хумору нужно преовлађује доживљај комичног над доживљајем трагичног. Ипак, као што је већ раније наговештено, у црном хумору има извесних елемената трагичног, само што су ти елементи подређени. Многбројне илустрације црног хумора можемо наћи и у неким кратким вицеима, који су ефектни баш зато што су кратки и што изазивају онога ко их доживљава, да се побуне против угрожености човека, која се осећа у таквим творевинама.

Васпитни хумор у *Јежевој кући*

Јежева кућа једна је од најпознатијих и најомиљенијих дела Бранка Ћопића које са уживањем читају деца свих узраста. Написана је у стиховима и препуна лиризма протканог једноставним хумором који је прихватљив деци млађег узраста. Описује се оно што мања деца воле – животиње и природу. На занимљив начин описује се шума и њени становници.

Прича о Јежурки Жежићу уграђује у детињства дирљиву поуку о скромности, поштењу, самопоштовању, радности и љубави према свом дому. Својом поруком и песничком формом, *Јежева кућа* плени наше мисли и осећања, а свако ново читање представља обнављање завета између писца и читалаца – завета да ћемо довека, у добру и злу, живети и радити као Јежурка Жежић.

Дело *Јежева кућа* је дефинисано као поема. Иако је дело у већини постојећих извора окарактерисано као песма, пре се може рећи да је то прича у стиху. Баш из тог разлога смо навели опције у одређивању књижевне врсте, јер нећемо погрешити уколико кажете да је „Јежева кућа”

¹ Види: Александар Бошковић, *Теорије хумора*, Етна, Београд, 2011.

било која књижевна врста од наведених. Ово дело спада у једно од оних књижевних дела која остају упамћена током читавог живота.

Главни јунак дела је Жежурка Жежић који је представљен као врстан ловац који јако цени свој скроман дом и храбар је да брани свој став и кад остали не мисле тако и ругају му се. Поред њега, јунаци басне су лисица, вук, медвед и дивља свиња.

Дело говори о „славном ловцу“, и његовој љубави према сопственом дому. Он добија писмо од лисице, у коме га позива на гозбу. Жежић пристаје, одлази, али врло брзо жели да се врати кући. И то не из страха, већ из жеље да преспава у сопственом дому кога много воли. Жеж одбија да остане речима да му је дражи његов дом:

Кућице моја, најлепши рају!

Иако га лија нерадо прати кући након гозбе, она ипак одлучује да пође за њим, како би открила због чега он толико воли своју кућу. Успут јој се придружују и остали ликови и то: вук, меда и дивља свиња, који сви желе, како кажу лији :

*Поћи ћу с тобом јер волим шалу,
хоћу да видим жежа – будалу!*

Међутим, када угледају жежеву кућицу, схвате да је то само:

*Под кладом рупа, тамна и глува,
Простирка у њој од лишћа сува.*

То је вука, меду и дивљу свињу нарочито разљутило и они галаме на жежа, јер им није јасно како може да „ужива у срећи ” на таквом месту. Тада Жежић исказује поруку дела, а садржана је у следећим стиховима:

*Ма какав био мој родни праг,
он ми је ипак мио и драг.
Прост је и скроман, али је мој,
ту сам слободан и газда свој.*

Али ни он њима не остаје дужан, већ их назива хуљама и каже:

*То само хуље, носи их враг,
за ручак дају свој родни праг!*

Иако је обично у баснама приказана као негативан лик, за лисицу се не може рећи да је и у овом делу тако приказана. Наиме, она једина схвата поенту Жежићевих речи, па и сама изговара:

– Сад видим и ја, жеж има право!

Жејева кућа се даље наставља виком и галамом осталих ликова, то јест: вука, меда и дивље свиње који и лисицу стављају и исти кош са жежом, па и за њу веле да је будала, јер каже да је жеж у праву.

Сам крај дела описује како су прошли касније ликови који су се појављивали у делу, то јест шта им се догодило. Тако читалац сазнаје да је вук настрадао јер га „ умлати брзо сељачка хајка“. Меду су изболе пчеле, па је и он настрадао, јер је, како песник каже, био трапав. И дивља свиња није

боље прошла од „крвника вука” и „трапавог меда“, јер су је убили ловци, па како вели писац „паде к'о крушка, смаче је зимус ловачка пушка“. Песник не помиње шта се даље догодило са лијом, али вели да јеж и даље лута шумом и лови, те да „ради и чува рођени дом“.

Оно што је посебно занимљиво код обраде овог дела јесу особине ликова. Ликови који се јављају у баснама имају особине и људи и животиња.

Анализа свих ових ликова подразумева да треба мислити и на устаљене особине везане за свакога од њих посебно. То је, међутим најизраженије код лисице. Лисица у делу „Јежева кућа” јесте лукава, али на крају дела, она једина схвата поенту и прихвата јежево мишљење о важности дома.

Међутим, битна је разлика између јежа и лисице чак и ако лисица, наизглед схвата поенту јежевих речи. Док он иступа сасвим отворено пред „галамције“, то јест: вука, меду и дивљу свињу и јасно и гласно говори своје мишљење, лија то слуша из прикрајка и прихвата. Јеж је приказан као скроман и вредан, као лик који схвата колико је кућа, а у пренесеном значењу отаџбина, важна.

Користећи се **сатиром** писац исмева друштво. Пружа историјску перспективу тог времена. Описује патриотизам као истинску љубав према домовини и насупрот томе издају која је присутна у народу. Људи се изобличују, бивају покварени, лажљиви и похлепни. Особинама животиња осликавају се људи и ситуација у друштву. Писац је пажљиво изабрао животиње које је описао јер свака од њих носи посебне особине. Вука одликује крволочност, свињу алаовост и прождрљивост, медведа карактерише лажна јачина и похлепа, док је лисица домишљата и лукава. Ове карактеристике су у суштини особине људи карактеристичне за време када је дело писано. Ликови описују ситуацију у земљи када се догађа раслојавање. Људи заборављају праве вредности и бивају потиснути у колотечину похлепе и безличја. Свако би продао своју кућу тј. заборавио би своје идеале и окренуо се дволичности и неискрености. Вук, медвед, свиња и лисица имају недостатке које лече погрешним вредностима и циљевима, ти недостаци су она истинска лепота у малим стварима која одликују човека и његову личност. Није битно имати велику кућу већ волети оно што имаш макар оно било мало. **Ове животиње жудећи за нечим недостижним губе оно највредније – слободу.** Мењају своје мишљење, немају слободу. Зато мали јеж својом кућом задржава оно највредније, а то је његова слобода. Сме да слободно у свету крволочности и похлепе каже шта је то највредније, а то је имати своју кућицу, своје парче слободе. Јежић је представљен као мио и чедан, ћутљиви усамљеник са бодљама као оружјем своје независности. Јеж је најмањи од поменутих животиња али га карактерише скромност, поштење, радиност и љубав према свом дому. Он је задовољан својом слободом и нашао је ту срећу. Писац разобличава људске недостатке и себичност која је настала, али и опомиње и критикује. Сатирични смех кажњава, покреће и обавезује људе да размисле о правим вредностима које чине живот. Ипак има и оних људи који чувају и воле своју отаџбину, своју слободу и не подлежу под утицај „вишег” сталежа који су одличје безвредности. Као што би животиње продале свој дом за ручак, тако би и ти безвредни људи продали своју слободу за лажни сјај, положај у друштву.

Употребом сатиричног описа увеличава се суштина и порука дела до те мере да свима постане очигледна. Хумористични смех који је извор слива се у токове сатире која прожима дело. Оваквом комбинацијом писац читљивије и сликовитије одаје своја размишљања и поглед на свет.

Јежева кућа заправо носи врло једноставну, јасну и позитивну поруку, **а она подразумева да треба волети свој дом и своју земљу, без обзира какав је и да ли нам се неко руга или не.** Оно што имамо треба да чувамо без обзира колико малено јесте, за нас је то нешто најсветије. Чувати своју кућу, значи чувати своје корене, традицију и културу које представљају наше обележје. Друштво треба да је сложено, да негује и чува праве вредности и да не посрће пред спољним утицајима.

Поставља се питање зашто је писац узео јежа за опис својих мисли. Остале животиње красе другачије особине, а јеж има нешто посебно. Можда је најмањи од свих али његова памет и снага се огледа у његовим идеалима, мислима и делима. Писац је у тој животињи видео себе, као малог али неког који не одустаје. Својим бодљама се брани од спољашњих негативних утицаја. Покушава и другима да покаже праве вредности, приказујући им где греше.

Приказујући животиње и њихове донекле једноставне животе прелазимо на наше замршене, испреплетане погрешним визијама и жељама. Ово је јединствен начин да се ова универзална порука пренесе малишанима, и то је дефинитивно могао само велики Бранко Ћопић.

Када знамо каква је дела стварао Бранко Ћопић, апсолутно је јасно да је он знао како да допре до свог читаоца. Писац се директно обратио свом будућем читаоцу и јасно одредио ко треба да чита његово дело. Његов једноставни хумор прати причу главног јунака који успева да се избори за своје ставове. Па чак и када му се други ликови смеју, он и даље брани своје ставове.

Пишући изузетно једноставним, лако разумљивим језиком писац постиже циљ. И није без разлога Бранко Ћопић навео да је књига намењена деци и како је лепо рекао осетљивима. Али, верујемо да то нису осетљиви у правом смислу речи, већ људи који могу да виде даље и осете више. Иако је формално реч о басни, не треба заборавити да ликови у баснама итекако имају особине ликова из стварног живота.

Ова анализа би могла бити закључена речима који су написали многи песници исказујући да је лектира *Јежева кућа* заправо „врхунац Ћопићеве магије“. У те три речи је садржано све оно што чини Бранка Ћопића тако великим писцем. Оно чиме се он издваја од других писаца дечије литературе свакако је његов врло специфичан хумор, али и жива машта и могућност да малишанима прикаже неке животне истине на сасвим другачији начин.

Дело говори да треба волети и ценити своју кућу или земљу, без обзира каква је она. Можда је мала и наизглед неуредна али нама пружа топлину и нежност. Она нас прихвата оберучке и увек је ту као наше склониште од негативности спољног света. Оно лоше што ћемо увек сусретати у животу писац је представио у облику животиња. Тако припрема чак и малу децу за спољни свет који је несавршен и неприхватљив за неке, али увек можемо наћи наше склониште и нашу кућицу као и јеж где ћемо бити сигурни. Деца се од малена уче да препознају праве вредности у животу. Ова прича је степенник живота где мали људи уче да препознају истинску љубав и срећу.

Закључак

У делима Бранка Ћопића доминира хумор јер је задатак сваке праве књижевности да оплеменењује човека и да му учини живот лепшим и садржајнијим. Ћопићев смех и када је тужан и када се иза њега крија пишчева сета, обједињује у себи радост и тугу. У његовом хумору доминира вербална комика, ведри смех и оптимистичка визија живота.

Једна од основних карактеристика Ћопићевог стваралаштва је хумор којим је обогатио своја прозна и поетска дела за децу. Хумор у делима има специфичну функцију. Његов смех није производ комичне ситуације у којем се испољавају људске мане, већ долази као израз веселог расположења и раздраганости којима су испуњена дела. Од изузетног је значаја да ученици схвате и усвоје сво богатство моралних порука, васпитних идеја и хумористичног погледа на свет које пружају ова дела.

На основу свега написаног можемо видети да Ћопић трага за оним што је најлепше у човеку. Он је свестан различитости људи, али ипак воли да се бави само белим или светлосивим нијансама човека. Али да није спознао и ту лошу страну, не би написао толико лепих дела. Читајући дела се насмејемо, али и запитамо ко је искрен и добар. Да није ових дела можда бисмо створили сасвим други систем вредности, другачије мислили и деловали. Васпитност његових дела вишеструко утиче како на децу тако и на одрасле. Због тога можемо рећи да је он један од најзначајнијих писаца за децу чија дела остављају печат у детињству.

ЛИТЕРАТУРА

- Bergson, H. (1987). *Smijeh*. Zagreb: Nakladni zavod Znanje.
- Бошковић, А. (2011). *Теорије хумора*, Београд: Етна.
- Ценић, С. (2013). *Књижевност за децу и њена улога у васпитању и образовању деце школског узраста*. Врање: Учитељски факултет Универзитета у Нишу.
- Кундачина, М., Банђур, В. (2007). *Академско писање*. Ужице: Учитељски факултет Универзитета у Крагујевцу.
- Марковић, С. Ж. (1973). *Записи о књижевности за децу*. Београд: Просветно- педагошки завод.
- Мамузић, И., Стефановић, Д. (1968). *Књижевна лектура у основној школи*. Београд: Младо поколење.
- Николић, М. (2009): *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Р. (1994). *Књига о Ћопићу или пут до моста*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Турјачанин, З. (1999). *Свежањ нових кључева*. Нови Сад: Школска књига - Задужбина Петар Кочић.
- Ћопић, Б. (2016). *Јежева кућица*, Београд: Sezam Book.
- Ћопић, Б. (1975). *Сабрана дела Бранка Ћопића*. Београд-Сарајево, Просвета-Свјетлост.
- Хромацић, А. (1966). *Дјечији писци о себи*. Београд: Младо поколење.
- Ченгић, Е. (1987): *Ћопићев хумор и збиља I и II*. Загреб: Глобус.

EDUCATIONAL HUMOR IN JEŽEVA KUĆA BRANKO ĆOPIĆ

Abstract: *This paper examines how humor and truly reflect the collection of short stories by Branko Ćopić, and chiefly to the characterization of the poetic language, but also at the level of the overall structure and deep meanings of individual stories. Special attention is devoted to pointing out the stratification and heterogeneous nature of these relationships, which range from taking the form of oral literature through their individual, usually parodies and humorous deny them, to full inversion procedures. It turns out that paint brushes to do with oral literature and culture are not epigonic and that in their complexity and diversity of exhibits, above all, creative individuality of the writer established by the aesthetic and semantic productive dialogue with the culture of their own people. It points to the importance of humor, which is the poetic expression convey to the reader and makes him the best feelings, affect his judgment and understanding.*

Keywords: *humor, reality, literature, culture, poet.*